

Dubrovnik u razvijenom i kasnom srednjem vijeku

Pančić, Anamarija

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:653656>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-04**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet u Osijeku
Preddiplomski dvopredmetni studij Pedagogija i Povijest

Anamarija Pančić

Dubrovnik u razvijenom i kasnom srednjem vijeku

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Danijel Jelaš

Osijek, 2023.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet u Osijeku
Odsjek za povijest
Preddiplomski dvopredmetni studij Pedagogija i Povijest

Anamarija Pančić

Dubrovnik u razvijenom i kasnom srednjem vijeku

Završni rad

Humanističke znanosti, Povijest, Hrvatska i svjetska srednjovjekovna povijest

Mentor: doc. dr. sc. Danijel Jelaš

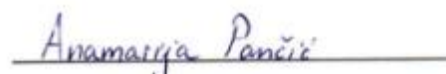
Osijek, 2023.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisala te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s navođenjem izvora odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, rujan 2023.

Anamarija Pančić, 0122236968

SAŽETAK

Ovaj završni rad predstavlja kratak pregled povijesti Dubrovnika u razvijenom i kasnom srednjem vijeku. U središtu pozornosti je razvoj grada od tipične srednjovjekovne komune do razvijene i bogate Republike s vrlo važnom ulogom na međunarodnoj sceni. Mnogi su autori pisali o povijesti Dubrovnika te o njegovim posebitostima u usporedbi s ostalim srednjovjekovnim državama. Tijekom nešto više od 400 godina Dubrovnik je bio pod zaštitom, ali i upravom nekoliko zemalja. Bizant, Mletačka Republika, Hrvatsko-Ugarsko Kraljevstvo i Osmansko Carstvo su suptilnije ili izraženije nametali svoju vlast na teritoriju dubrovačke komune pa kasnije i Republike. Bez obzira na zahtjeve i namete navedenih država, Dubrovnik je polako gradio snažno unutrašnje uređenje koje će s godinama samo jačati. Za vrijeme komune upravni organi se još razvijaju dok za vrijeme Republike pariraju upravama u teritorijalno većim državama. S obzirom na malen teritorij ograničene su i vojne snage koje su mogle zaštititi Republiku od raznih napada. Zbog toga je Dubrovnik temeljio svoju snagu na brodogradnji i trgovini od koje si je mogao priuštiti zaštitu tadašnjih sila. Najveća obrambena moć Dubrovnika bila je u sposobnosti diplomata i konzula koji su vještim pregovaranjem često znali dogovoriti uvjete koji bi prvenstveno najviše odgovarali Dubrovniku. Danas se postavlja vrlo zanimljivo pitanje o suverenosti Dubrovnika s obzirom na novčane obveze koje je imao prema drugim državama čime su se kupovale trgovačke povlastice, ali ne i sloboda. Zaključno, događaji u razvijenom i kasnom srednjem vijeku jačali su Dubrovnik te zahvaljujući uspješnim diplomatima Republika je imala iznimno važnu ulogu na međunarodnoj sceni kako od srednjeg vijeka tako sve do početka 19. stoljeća.

Ključne riječi: Dubrovnik, komuna, republika, diplomacija, suverenost

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. ISTRAŽENOST TEME	2
3. VLAST NAD DUBROVNIKOM	4
4. USTROJSTVO I INSTITUCIJE VLASTI	8
4.1. Funkcija kneza.....	8
4.2. Dubrovačka vijeća.....	9
4.3. Ostale institucije vlasti	9
5. TERITORIJ, STANOVNIŠTVO I GOSPODARSTVO DUBROVNIKA	11
6. DIPLOMATSKI ODNOSI.....	13
7. PITANJE SUVERENOSTI DUBROVAČKE REPUBLIKE	15
8. ZAKLJUČAK	16
9. POPIS LITERATURE	17

1. UVOD

Dubrovnik je u razvijenom i kasnom srednjem vijeku imao razvijenu komunu te je polako dolazio do stupnja Republike. S obzirom na povoljan položaj Dubrovnika te želju mnogih vladara da vladaju upravo dalmatinskom obalom, dosta je fokusa bilo na razvoj tih mjesta bez obzira pod čijom vlašću su bili. U sljedećim naslovima će se obrazložiti težnje drugih država da zavladaju Dubrovnikom ili mu samo ponude zaštitu te će se detaljnije objasniti kako su određene vlasti utjecale na razvoj Dubrovnika. Detaljnije će se razmotriti i ustrojstvo te institucije vlasti koje su upravljale Dubrovnikom tijekom perioda razvijenog i kasnog srednjeg vijeka. Istaknuti će se i najvažniji podatci o širenju dubrovačkoga teritorija te stanovništvu koje je živjelo i bavilo se raznim obrtima na tom području. Pred sam kraj se naglašava i važnost diplomacije za razvoj suverenog Dubrovnika.

Postavljaju se pitanja zašto i kako su neke zemlje prepustile Dubrovniku odluku o tome kako će se razvijati, dok je nekim drugim vlastima cilj bio nametnuti pravila koja su se morala poštivati te je cilj bio uspostaviti potpunu kontrolu nad upravom grada, njegovom trgovinom i drugim sličnim stvarima. Također, još jedan od zadataka je predstaviti unutrašnje uređenje vlasti i razne funkcije koje su specifične upravo Dubrovniku jer su točno odgovarale potrebama trgovine te stanovništvu. Već je jasno da je vlast u gradu, ali i izvan njega fokusirana na trgovinu o kojoj će biti dosta riječi u ovom završnom radu. Još jedan čimbenik koji je utjecao na razvoj Dubrovnika u razvijenom i kasnom srednjem vijeku je umijeće diplomacije. Na ovaj način su vješti i lukavi dubrovački diplomati te konzuli dosta često uspjeli dogovoriti što povoljnije uvjete za svoj grad, odnosno Republiku tijekom pregovora s mnogim državama. Zadnji zadatak ovoga završnog rada je što jasnije prikazati slobodu i autonomiju Dubrovnika koja se dovodi u pitanje s obzirom da je Republika do 1526. plaćala danak Hrvatsko-Ugarskom kralju te je do kraja svoga postojanja plaćala godišnji danak Osmanskom Carstvu. Ovo pitanje samostalnosti se problematizira prvenstveno jer se na danak gleda kao na novac kojim se otkupljivala sloboda, a ne kao sredstvo kojim su dubrovački diplomati omogućili sigurnu trgovinu. Konačni cilj ovoga završnog rada je kratka analiza navedenih čimbenika koji su, svaki na svoj način, postavili temelje za stvaranje nekoć moćne Republike koja je uspjela opstati sve do 1808.

2. ISTRAŽENOST TEME

Tema povijesti Dubrovnika do danas fascinira povjesničare. Sam grad Dubrovnik i njegova okolica su skoro oduvijek imali važnost kakvu su imali u srednjem vijeku, pogotovo u periodu razvijenog srednjeg vijeka. Uzevši u obzir da se grad nalazi na obali te da su jedne od prvih djelatnosti kojima su se bavili stanovnici na tim prostorima bile brodogradnja, pomorstvo i trgovina, nije čudno da su mnogi vladari željeli vladati tim prostorima. S njihovim interesom za područje Dubrovnika sve se više piše o tom, na početku malom naselju s puno potencijala. U ovom poglavlju kratko su predstavljena pojedina djela koja su korištena za izradu ovoga završnog rada, ali koja svakako zaslužuju mjesto na popisu bibliografskih jedinica radova koji se bave raznim aspektima dubrovačke povijesti zbog vremena njihova nastanka te brojnosti tema koje se u njima obrađuju.

Posebno je važno i zanimljivo djelo talijanskog dominikanca i povjesničara Serafina Razzija, *Povijest Dubrovnika*¹ (1595). Razzi u predgovoru piše kako se zahvaljuje Dubrovčanima što su ga primili u svoj grad te je odlučio pisati o njegovoj povijesti. Također, navodi da koliko mu je poznato nitko prije njega nije napisao slično djelo, stoga je ovo jedno od prvih djela u kojemu se piše o povijesti Dubrovnika od njegovih začetaka. Iz ovoga djela je vidljivo koliko je Dubrovnik bio važan s obzirom da se već u periodu ranog novog vijeka piše o njemu i njegovoj povijesti. Dakako, u ovom periodu Dubrovnik je već istaknuta republika na međunarodnoj pozornici o kojoj će pisati strani, na primjer Francesco Maria Appendini, ali i domaći autori poput Ivana Gundulića koji je u svojim djelima znao opisivati dubrovačku povijest.

Sljedeće djelo koje se može istaknuti su *Dubrovačke teme*² (1991) autora Josipa Lučića. Obuhvaćeni su događaji i razvoj Dubrovnika od 7. stoljeća sve do 1991. Na kraju djela se nalazi ispravljen i dopunjen ljetopis od osnutka Dubrovnika do 1991. Također, u djelu je moguće pronaći razne podatke poput vlasti drugih zemalja nad Dubrovnikom, uprave nad komunom i republikom, podatke o trgovini te trgovačkim ugovorima s raznim gradovima i državama. Zanimljiv je i dio o stanovništvu koje živi na prostoru Dubrovnika te kako je tekao njihov svakodnevni život. Kao što je navedeno, Lučić je u ovom djelu stvarno stavio fokus na mnoge teme koje su kroz povijest utjecale na razvoj Dubrovnika. Važnost ovoga djela još se nazali i u analizi mnogih povijesnih izvora iz dubrovačkih arhiva koje je Lučić proučavao

¹ Serafino Razzi, *Povijest Dubrovnika*, prev. Iva Grgić i Stjepan Krasić (Dubrovnik: Matice hrvatska - Ogranak Dubrovnik, 2011).

² Josip Lučić, *Dubrovačke teme* (Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1991).

tijekom stvaranja svoga djela. Ukratko, djelo donosi pregled raznih tema kroz povijest Dubrovnika uz kritički pogled i interpretaciju događaja.

Treba spomenuti i djelo britanskog povjesničara Robina Harrisa, *Dubrovnik. A History*³ (2003), odnosno *Povijest Dubrovnika*. Harris je na otprilike četiristo stranica sažeo cijelu povijest Dubrovnika od osnivanja do pada Republike 1808. U djelu piše o državama koje su imale vlast nad Dubrovnikom, o trgovcima, o vlasti i upravi. Također, spominje društveni, kulturni i religiozni život Dubrovnika, katastrofalni potres iz 1667. te na kraju piše o raspadu Dubrovačke Republike. Na zadnjim stranicama knjige se nalazi kronologija najvažnijih događaja do 2003. Iako je djelo u ovome trenutku staro dvadeset godina, zbog temeljitog istraživanja drugih radova o povijesti Dubrovnika te arhivskih izvora koji su korišteni za njegovu izradu, ovo djelo je još uvijek izrazito pouzdano za cjelovito shvaćanje povijesti Dubrovnika. Ukratko, Harris je stvorio iznimno kvalitetno znanstveno djelo te ujedno potvrdio fascinaciju stranih povjesničara prema teritorijem maloj državi, ali izrazito velikoj kada je riječ o međunarodnim odnosima.

Vidljivo je da su različiti autori pisali vrlo kvalitetne radove o povijesti Dubrovnika stoga se može zaključiti da je Dubrovnik izrazito istražena tema. Za ovu temu, ili bilo koju drugu temu koja uključuje Dubrovnik, zasigurno nitko ne bi trebao imati poteškoća u pronalasku vrlo raznovrsne literature. Postoje i mnogi članci o dubrovačkoj diplomaciji i konzularnim odnosima s tadašnjim svjetskim silama. Zasigurno jedno pitanje koje povjesničari i danas preispituju je ono suvereniteta Dubrovnika i njegova pravnog uređenja tijekom isplaćivanja novčanih obveza prema drugim državama. Često se mogu pronaći razni članci i rasprave koje pobliže problematiziraju upravo pitanje suvereniteta od strane povjesničara, ali i drugih zanimanja.

³Robin Harris, *Dubrovnik. A History* (London: SAQI, 2003).

3. VLAST NAD DUBROVNIKOM

Politička prošlost Dubrovnika dijeli se na tri razdoblja. Prvo je od osnutka do 1358. kada je Dubrovnik priznavao vrhovnu vlast Bizanta i Venecije. Drugo je od 1358. do 1526. kada nastupa razdoblje samostalnosti uz stavljanje pod zaštitu Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva. Zadnje razdoblje je od 1526. do službenog pada Republike 1808. kada se Dubrovnik nalazi pod zaštitom Osmanskog Carstva.⁴

Od ranog srednjeg vijeka, Dubrovnik je kao i drugi obalni gradovi, poput Trogira, Zadra, Splita, Krka, Osora i drugih, bio pod vlašću Bizanta. Za vladanje pokrajinom Dalmacijom bio je zadužen prokonzul koji je imao sjedište u Zadru. S vremenom je Dalmacija postala Bizantska tema, kojom će vladati strateg za vrijeme cara Bazilija I. Osim Bizanta koji je imao vlast nad ovim teritorijem i gradovima unutar njega, neke druge sile poput Franačke, Arapa i Venecije su također željele zavladati Dalmacijom.⁵

U periodu hrvatskog razvijenog srednjeg vijeka dolazi do raznih političkih promjena pogotovo na današnjoj hrvatskoj obali Jadrana. S obzirom da u tom periodu, to jest na samom kraju 11. stoljeća dolazi do izmjene dinastija kada Arpadovići preuzimaju hrvatsku krunu. Nekadašnja jedinstvena Dalmacija se oko 1133. dijeli na tri dijela: otoci na sjeveru i grad Zadar pripadali su Veneciji, Ugarska je upravljala teritorijem od rijeke Krke do Neretve te zadnji dio Dalmacije, područje od Neretvedo Dubrovnika se nalazilo pod vlašću Bizanta. Pod tom vlašću i zaštitom, Dubrovnik se mogao samostalno razvijati te je s vremenom čak došao na stupanj grada-države.⁶ S obzirom na takav stupanj, Dubrovnik je samostalno mogao donositi odluke s kim će potpisivati razne ugovore koji su najčešće bili trgovački.⁷

Tijekom godina još neke zemlje su željele prisvojiti Dubrovnik. Osim već navedenih, srpska dinastija Nemanjića oko 1183. osvaja Kotor te planira osvojiti i Dubrovnik. Dubrovčani su spalili značajan dio njihove mornarice kada su krenuli u napad na Dubrovnik 1184. Naravno, ova obrana ih je još više uplašila kako bi moglo doći do novog napada stoga su se Dubrovčani obratili Normanima te bili pod njihovom zaštitom od 1186. do 1192. S vremenom ta normanska dinastija počinje slabiti te se opet obraćaju Bizantu. Poslanici odlaze do cara Izaka Angela 1192. i mole ga da ih primi natrag pod njegovu vlast. Car je bio

⁴Ilija Mitić, *Dubrovačka država u međunarodnoj zajednici* (Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 2004), 19.

⁵Lučić, *Dubrovačke teme*, 7-8.

⁶Isto, 37-39.

⁷Prvi poznati ugovor iz 1148. bio je potpisan s gradom Molfettom u kojemu se oba grada obvezuju na prestanak obveze plaćanja lučkih pristojbi za svoje trgovce. Kasnije, točnije 1169. je potpisan trgovačko-pomorski ugovor i s Pisom. Taj ugovor Dubrovniku dopušta trgovinu sa svim lukama koje su pod Pisinom vlašću.

oduševljen te Dubrovčanima daje privilegij (hrisovulju) da mogu slobodno trgovati po Bizantu i Bugarskoj te svim morima koja pripadaju bizantskom teritoriju. Dubrovnik se zauzvrat morao obvezati da neće sklapati saveze ni s kim drugim te će pomagati Bizantu u ratovima koje će voditi protiv Venecije i Zadra.⁸

Okolnost koja je obilježila početak novoga razdoblja za Dubrovnik je pad Carigrada 1204., a godinu dana kasnije on dolazi pod vlast Venecije. Ovo razdoblje za Dubrovnik traje do 1358.⁹ Mletačka Republika oduvijek je imala pretenzije na istočnu obalu Jadranskog mora. Sve važnije luke i središta bile bi korisne Mlečanima. Ujedno je Dubrovnik bio jedno takvo središte s jakom trgovinom, razvijenim pomorstvom i unutarnjim uređenjem. Prema Ivanu Ravenjaninu koji je u Dubrovniku pred kraj 14. stoljeća bio u službi notara,¹⁰ za vrijeme sloma izvornog i jakog Bizantskog Carstva u Dubrovniku je na vlasti bio knez Damjan Juda. On je na vlast došao svojevrijedno, a kao odgovor na njegovu samovladu osnovala se svojevrsna stranka koja je pomoć zatražila od Mlečana. Nakon što su križari osvojili Carigrad novi patrijarh postao je Toma Morosini, a na putu do Carigrada posjećuje Dubrovnik kada je okončao vlast navedenog kneza. Tim je činom i preuzeo vlast u Dubrovniku, odnosno preuzeo je vlast u korist Mletačke Republike.¹¹

Venecija je Dubrovniku nametala i trgovačka i političko-upravna ograničenja. Dok je Bizant imao vlast nad Dubrovnikom on se mogao samostalno razvijati jer fokus velikih država nije mogao stalno biti samo na jednom gradu. Za razliku od Mlečana koji su željeli imati potpunu prevlast nad Jadranom pa nisu mogli dopustiti da netko pomisli da je grad koji je pod njihovom upravom možda moćniji od same Venecije. Zbog toga se upliću u upravu nad gradom. Mlečani su zabranili da Dubrovnik samostalno sklapa trgovačke ugovore s drugim gradovima i državama te općenito na prostorima gdje je Mletačka trgovina bila dominantna kako slučajno ne bi došlo do prevlasti dubrovačke trgovine. Također oni upravljaju jednom od najvažnijih pozicija u gradu-državi, pozicijom kneza. On se za vrijeme njihove vladavine birao iz redova venecijanskih uglednih obitelji. Ovim nametima Dubrovniku je uskraćen potpuna sloboda i neovisnost te mu se činila velika šteta koju su Dubrovčani

⁸Lučić, *Dubrovačke teme*, 42-44; BogoGrafenauer; Dušan Perović i Jaroslav Šidak, *Historija naroda Jugoslavije*, sv. 1 (Zagreb: Školska knjiga, 1953)

⁹Lučić, *Dubrovačke teme*, 49.

¹⁰„Ivan Ravenjanin“, *Hrvatski bibliografski leksikon*, pristup ostvaren 17. IX. 2023., <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=104>

¹¹Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808. Od osnutka do 1526.*, sv. 1 (Zagreb: Fortuna, 2019), 57.

naravno uvidjeli te su se s vremenom sve više borili protiv tih ograničenja i mletačke vlasti.¹² Nakon oslobođenja od Mletačke vlasti, Dubrovnik je samostalno mogao donositi odluke jer više nitko nije nametao svoju vlast u gradu. Gradske vlasti su same odlučivale o uređenju grada, zakonima, ugovorima, konzularnim odnosima, trgovini i svim drugim pitanjima.¹³

Od 1358. do 1526. dubrovačka komuna počinje priznavati vrhovništvo Hrvatsko-Ugarskog kralja nakon potpisivanja Višegradske povelje 27. svibnja 1358. Može se reći da je Dubrovnik od 1358. postaoslobodna općina koja ima autonomiju te potpunu upravu nad svim svojim teritorijima uz poštivanje preuzetih obveza prema kralju.¹⁴ Sloboda koja je tada dana Dubrovniku izvrsno je opisana citatom da je Dubrovnik dobio izvrsnog vladara „sposobnog da ga zaštiti, ali ne i da vlada njime“.¹⁵ Dubrovčani su godišnje morali plaćati tribut od 500 dukata te su morali pjevati laude u čast kralja. Vrlo je zanimljivo što je kralj Dubrovniku dopustio trgovinu sa Srbijom i Venecijom čak i ako je Ugarska tada bila u ratu s njima. Naravno, s obzirom na širenje Osmanskog Carstva, Dubrovnik je u periodu od 1396. do 1526. morao plaćati određeni danak (harač) kako bi dobio pravo trgovanja po cijelom Carstvu. Cijelo vrijeme dok su Dubrovčani plaćali danak odvijala se međusobna komunikacija između trgovaca koji su na taj način lakše shvaćali posao trgovanja te unaprjeđivali svoje zanimanje.¹⁶ Osmansko Carstvo je s druge strane također imalo koristi od Dubrovnika prvenstveno zbog plaćanja danka i trgovine, ali i diplomatskih i konzularnih odnosa preko kojih su bili informirani o događanjima na Zapadu.

Godine 1526. kada se dogodila bitka na Mohačkom polju u kojoj je poginuo hrvatsko-ugarski kralj Ludovik II., Dubrovnik se stavlja pod zaštitu Osmanskog Carstva pod kojom će ostati sve do pada Republike 1808.¹⁷

Mora se spomenuti i briga koju je Sveta Stolica posvećivala komuni pa kasnije i Republici. S obzirom na njegov položaj kao zadnjeg uporišta katoličanstva na granici Osmanskog Carstva pape su oduvijek nudile zaštitu. Uzimajući u obzir Dubrovnik kao mjesto iz kojega katolički svećenici mogu lakše pristupiti teritorijima koje je Osmansko Carstvo

¹²Lučić, *Dubrovačke teme*, 55-56, 61; „Dubrovačka Republika“, *Hrvatska enciklopedija*, pristup ostvaren 1. IX. 2023., <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16442>

¹³Mitić, *Dubrovačka država u međunarodnoj zajednici*, 20.

¹⁴Bernard Stulli, *Studije iz povijesti Dubrovnika* (Zagreb: Konzor, 2001), 272.; Harris, *Dubrovnik*, 65; „Zrcalo dubrovačke povijesti“, *Državni arhiv u Dubrovniku*, pristup ostvaren 1. IX. 2023., <https://dad.hr/zrcalo-dubrovačke-povijesti/>

¹⁵Lovro Kunčević, *Mit o Dubrovniku: diskursi o identitetu renesansnoga grada* (Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2015), 84.

¹⁶Harris, *Dubrovnik. A History*, 80, 96; Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808.*, 136-138.

¹⁷Lučić, *Dubrovačke teme*, 535.

osvojilo te stupiti u kontakt s katoličkim stanovništvom, bilo je od iznimne važnosti brinuti se o toj duboko katoličkoj državi. Također, Dubrovniku su omogućene razne privilegije poput proglašenja neutralnosti stoga je Dubrovnik neometano trgovao i sa Svetom Stolicom i s Osmanskim Carstvom čak i za vrijeme kada su te dvije države bile u ratu.¹⁸

¹⁸Svjetlan Berković, „Vanjska politika Dubrovačke Republike (primjer međunarodne suradnje i diplomatske vještine)“ *Politička misao* 46 (2009): 203-220, pristup ostvaren 25.VIII. 2023., <https://hrcak.srce.hr/55178>

4. USTROJSTVO I INSTITUCIJE VLASTI

Vlast u Dubrovniku se u pravilu nije razlikovala od ustrojstva vlasti u drugim dalmatinskim komunama. Na čelu je bila gradska skupština koju su činili predstavnici cijeloga puka (kler, vlastela i pučani). Ona je bila zadužena za donošenje svih važnijih odluka u komuni. Postojalo je i vijeće (*curia*) koje je provodilo odluke skupštine. Krajem 12. stoljeća vijeće je činilo šezdeset predstavnika puka. Još je postojalo i gradsko vijeće čiji su članovi bili gradonačelnik, nadbiskup i predstavnici plemstva. S vremenom sve ove funkcije većinom počinju obnašati plemići kako bi što više proširili svoja prava i zaštitili svoje interese što se vidi i iz činjenice da je gradsko vijeće ponekad i na svoju ruku donosilo neke zakone za koje u pravilu nije imalo ovlasti.¹⁹

4.1. Funkcija kneza

Najviša titula u gradu bila je ona načelnika (*preside, prior*), to jest od 12. stoljeća kneza (*comes*) kojemu je sjedište od 1186. bio dvor kneza (*curia*). On je morao biti prisutan na bilo kojoj sjednici ili zastupanju na kojemu bi se raspravljalo o vanjskim i unutarnjim političkim pitanjima s obzirom da je on bio vrhovni predstavnik komune. Također on je odgovoran za provođenje odluka koje je donosila gradska skupština. Uz njega se nalazi vijeće (*consilium*, preteča Malog vijeća) i njegov zamjenik (*vicarius*), kasnije potknez (*vicecomes*) koji preuzima sve uloge kneza u njegovom odsustvu, a u pravilu tu funkciju obavljaju jedan ili dva Dubrovčana čak i za vrijeme Mletačke prevlasti.²⁰ Nakon oslobođenja od Mlečana 1358. Dubrovčani opet mogu samostalno birati kneza. Vrijeme obavljanja ove dužnosti se mijenjalo pa je nekada trajalo godinu dana, zatim šest mjeseci pa dvadeset dana, a kada se konačno ustalilo kneza se biralo na mjesec dana. Dužnost kneza se i s vremenom mijenjala. Tako je on na početku imao i sudbenu vlast dok se nisu osnovali posebni organi koji će voditi brigu o sudstvu. Funkcija potkneza je službeno prestala postojati, ali u slučajevima odsustva kneza njegovu ulogu bi preuzeo najstariji član Malog vijeća. Formalno je funkcija kneza najviše tijelo iako je i on podanik Republike odabran da bude „prvi među jednakima“. Sazivao je sva tri vijeća i njima predsjedao. Postojale su i situacije kada je ova funkcija bila samo predstavnička i protokolarna.²¹

¹⁹Lučić, *Dubrovačke teme*, 68.

²⁰Isto, 68-71.

²¹Mitić, *Dubrovačka država u međunarodnoj zajednici*, 53.; Berković, „Vanjska politika“, 208.

4.2. Dubrovačka vijeća

Ranije navedena gradska skupština i vijeća su s vremenom prestala postojati kao takva tijela, odnosno samo su se preoblikovala. Mudraci (*sapientes*), od kojih se kasnije razvija Vijeće umoljenih (Senat), su prvotno kao iskusni članovi i građani komune davali svoje mišljenje kada su se donosili neki važniji zakoni.²² Vijeće umoljenih (*Consiliumrogatorum*) je bilo najvažnije od tri vijeća te je s godinama preuzelo ulogu vlade. Odlučivali su o svim važnijim pitanjima unutarnje politike, a glavna uloga je bila briga o vanjskoj politici i interesima Republike. Senatora je prilikom osnutka Vijeća umoljenih bilo četrdeset pet, a u drugoj polovini 15. stoljeća taj broj je narastao na šezdeset jednog senatora. Veliko vijeće (*Consiliummaius*) činilo je sto trideset vijećnika, punoljetnih i školovanih muškaraca, iz plemićkih dubrovačkih obitelji, to jest vlastele. Jedna od važnijih funkcija Velikog vijeća koja je ostala sve do pada Republike 1808. bilo je biranje kneza. Na kraju, Malo vijeće (*Consilium minus*) koje je bilo sastavljeno od pet sudaca i šest vijećnika bilo je izvršno tijelo prvenstveno Velikog vijeća, pa Senata. Najmlađi član ovoga vijeća imao je dužnost svojevrsnog državnog tajnika.²³

4.3. Ostale institucije vlasti

Došlo je do pojave sudaca (*iudices*) koji su sudili zajedno s knezom, jednim od vijeća ili konzulima te su bili prisutni i sudjelovali su u izricanju skoro svakog pravnog čina. Još neke od važnijih uloga u funkcioniranju grada su imali notarijat i nadbiskup.²⁴ Postojale su i mnoge druge funkcije poput: tri dužnosnika za vunarstvo, osam rizničara, šest dužnosnika za zdravstvo, četiri carinika, tri dužnosnika za sol, četiri dužnosnika zadužena za Arsenal, tri dužnosnika zadužena za vodovod, pet dužnosnika zaduženih za provjeru krijumčarenja vina, pet dužnosnika za sve mjere, tri nadstojnika zadužena za vojnike, deset nadstojnika za žito, šest nadstojnika za noćnu stražu i zadnja je dužnost nadgledavanje svih gradskih samostana i hospicija koju vrše trideset tri nadstojnika. Svaka ova funkcija te specifičan broj dužnosnika i nadstojnika morali su biti dobro osmišljeni prema potrebama Republike najpoznatije po trgovini i diplomaciji.²⁵

Važno je napomenuti kako je uprava varirala iz godine u godinu. Mijenjala su se trajanja pojedinih mandata te broj članova u određenim tijelima koji su upravljali

²²Lučić, *Dubrovačke teme*, 69.

²³Berković, „Vanjska politika“, 208.; Mitić, *Dubrovačka država u međunarodnoj zajednici*, 54-56.

²⁴Lučić, *Dubrovačke teme*, 68-73.

²⁵Razzi, *Povijest Dubrovnika*, 193.

Republikom. Promjene su ovisile o aktivnosti trgovine, broju obrta, međunarodnoj situaciji i sličnim drugim faktorima koji su utjecali na razvoj Dubrovnika. Ukratko, uprava u gradu bila je organizirana prema njezinim potrebama te je izvrsno funkcionirala na korist svojih građana. Javni interesi, odnosno interesi većine puka su bili prioritet Dubrovčanima i to se znalo. U Kneževom dvoru postoji natpis uklesan iznad vrata prostorije u kojoj se okupljalo Veliko vijeće, a on glasi: „Zaboravite privatno i brinite se za javno“ (*Obliti privatorumpublicacurate*).²⁶

²⁶Bruna Gamulin, „Dubrovačka Republika: Međunarodnopravni subjektivitet i diplomatski i konzularni odnosi“. *Pravnik* 49 (2016): 57-76, pristup ostvaren 3. IX. 2023., <https://hrcak.srce.hr/158753>

5. TERITORIJ, STANOVNIŠTVO I GOSPODARSTVO DUBROVNIKA

U 12. stoljeću teritorij koji se smatrao dubrovačkom komunom obuhvaćao je prostor od Župe dubrovačke na istoku do Zatona na zapadu uz tri najveća Elafitska otoka (Šipan, Lopud i Koločep) te otok Lokrum. Otok Lastovo se pridružuje dubrovačkom teritoriju 1252., a Pelješac sa Stonom 1333. Također se Dubrovnik 1357. proširio na istoku do Konavala te na zapadu do Petrova sela iznad Rijeke dubrovačke. Krajem 14. stoljeća je dubrovačkom teritoriju pridodan i otok Mljet. Kada se sve zbroyi, konačna ukupna površina Dubrovačke Republike iznosila je 1375 kvadratnih kilometara.²⁷

Teritorij Dubrovnika se prvotno dijelio na grad i kotar te su se stanovnici pojedinog područja drugačije nazivali. Što se tiče stanovništva koje je živjelo unutar zidina oni su se nazivali gradskim pukom, to jest *populus* ili *cives*. Gradski puk se nadalje dijelio na dva sloja s obzirom na količinu njihovih primanja. Postojali *sunobiles* (vlastela, plemići) i *ignobiles* (pučani). Izvan zidina, odnosno u kotaru živerustici, *villani* ili *districtuales* proizvođači od kojih neki čak znaju biti i robovi, ali je većina u načelu slobodno stanovništvo koje obrađuje zemlju, uzgaja vinovu lozu, brine o stoci, bavi se ribarenjem, nešto manje trgovanjem i imaju druge slične aktivnosti i zanate. Jedina stvar koja razlikuje stanovništvo unutar zidina i izvan njih je pravo donošenja odluka, to jest sudjelovanje u upravi.²⁸ Postoji i treća skupina *forentes* kojima su se nazivali stranci ili oni koji su se na ograničeno vrijeme zadržavali na teritoriju Dubrovnika.²⁹ Kada je riječ o broju stanovnika on je kroz stoljeća i gospodarske prilike uvijek varirao između 25 000 i 90 000, a u samom gradu u pravilu između 4000 i 7000 stanovnika.³⁰

Srednjovjekovni grad je osim niza nastambi, zidina i drugih materijalnih stvari prvenstveno bio zajednica ljudi te je grad morao imati sve što je ljudima potrebno.³¹ Primarne aktivnosti u gradu bile su trgovina i moreplovstvo. Dubrovčanima je dosta rano bilo jasno da neće moći živjeti samo od obrađivanja ono malo zemlje koju su posjedovali, stoga su se okrenuli mnogo unosnijem poslu, trgovini. Pomislilo bi se da su se Dubrovčani suprotstavljali tuđoj vlasti. Upravo suprotno, odgovaralo im je koristiti zaštitu veće države i privilegije koje su od nje dobivali, prvenstveno privilegije od Bizanta. S druge strane, vlast Mlečana je

²⁷Mitić, *Dubrovačka država u međunarodnoj zajednici*, 29-30.

²⁸Lučić, *Dubrovačke teme*, 68, 91-93.

²⁹Mitić, *Dubrovačka država u međunarodnoj zajednici*, 36.

³⁰Berković, „Vanjska politika“, 205-206, 208.

³¹Gordan Ravančić, *Život u krčmama srednjovjekovnog Dubrovnika* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest; Dom i svijet, 2001), 11.

„gušila“ grad te nije najpovoljnije utjecala na njegov razvitak s obzirom na sva ograničenja koja su im bila nametnuta, stoga su se bunili protiv takve vlasti.³²

Zbog rasta stanovništva koje je poticalo razvoj novih obrta, Dubrovnik pojačava svoju privredu. Iako je većina obrtnika već bila iz grada, vlada je svejedno pozivala strane stručnjake da dođu u Dubrovnik te počnu otvarati svoje radionice što je na kraju rezultiralo povećanjem obrta i zanata u gradu. Krajem 13. stoljeća i početkom 14. stoljeća najrazvijeniji su „tekstilni obrt, bojadisanje tkanina, pravljenje stakla, zlatnih, srebrnih i metalnih predmeta, oružja, slika, brodova, izrađevina od voska i kože...“.³³

³²Grafenauer, Perović i Šidak, *Historija naroda Jugoslavije*, 633.

³³Isto, 640.

6. DIPLOMATSKI ODNOSI

Dubrovačka diplomacija svoje korijene vuče već iz razvijenog srednjeg vijeka. U ovom razdoblju ističu se trgovački ugovori s drugim gradovima kako bi se ostvarile razne povlastice ili kako bi se oslobodili nekih obveza. Kako je ranije navedeno, prvi trgovački ugovor potpisan je s gradom Molfettom 1148. koji je ponovno obnovljen 1208. Neki od drugih gradova s kojima su sklopljeni ugovori bili su Pisa, Kotor, Ravena, Rovinj, Poreč, Ancona, Bari, Rimini i drugi.³⁴

Dubrovačka Republika imala je sve odrednice državne suverenosti i vanjskopolitičkog suvereniteta poput jasno određenih granica, vlastitog pravnog poretka i vlasti, odlučivanja o odnosima s drugim državama, njihovo priznavanje te sklapanje raznih ugovora, diplomatskih i konzularnih odnosa s drugim državama i mnoge druge. Još jedan pisani trag koji potvrđuje dubrovačku diplomaciju datira iz 1272., a zapisan je u dubrovačkom Statutu. Riječ je o troškovima kurira koji ukazuju da odnose i komunikaciju s drugim državama. Također i u zaključcima Maloga vijeća od 20. veljače 1304. navodi se kako je potrebno izabrati diplomatskog predstavnika (*poklisara*) koji bi trebao svoju dužnost obaviti u Bosni kod bana Mladena. Moraju se još istaknuti i takozvane Zelena i Žuta knjiga iz 14. i 15. stoljeća koje sadrže propise o diplomatskoj i konzularnoj službi.³⁵

Temelj dubrovačke vanjske politike bilo je procjenjivanje situacije i način na koji je potrebno sagledati razna pitanja. Tako je Republika često proglašavala neutralnost u međunarodnim sukobima koja je bila samo jedna od povlastica koje su joj omogućene zbog plaćanja danka.. Uzme li se u obzir broj stanovnika i koliko bi od njih ukupno moglo imati ulogu u obrani grada u potpunosti je jasno zašto Dubrovnik nije imao drugu opciju nego se osloniti na vlastite sposobnosti pregovaranja i dogovaranja. Konzulska uloga bila je izrazito važna jer su oni nadalje Senatu prenosili sve potrebne informacije o stanju u drugim državama, ali i pogled tih država prema Dubrovniku. Također, konzuli su predstavljali Republiku i čuvali su njene interese u inozemstvu.³⁶ Upravo zbog navedenih ograničenih snaga koje bi štitile državu sigurnost se tražila u većim zemljama poput Osmanskog Carstva ili Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva. Pogotovo je Sveta Stolica imala veliki interes zaštititi katoličku državu okruženu islamom.

³⁴Đivo Bašić, „Pomorstvo Dubrovnika od XII. do početka XX. stoljeća“. *Pomorski zbornik* 44 (2006); 139-177, pristup ostvaren 25.VIII. 2023., <https://hrcak.srce.hr/52130>

³⁵Berković, „Vanjska politika“, 204-205.

³⁶Berković, „Vanjska politika“, 206.

Dakle prvi izvor zaštite Republike bili su diplomati i konzuli koji su iz drugih država donosili informacije, ali i vještim pregovaranjem održavali prijateljske i trgovačke veze od kojih je Dubrovnik preživljavao. Već je ranije spomenuto da je Dubrovnik imao ograničen i malen teritorij koji su branile malobrojne snage. Zbog toga su diplomati imali važnu ulogu u pregovaranju jer su zaista bili najveća obrana svoje koju je Republika posjedovala što potkrepljuje i sljedeći citat: „Druga presudna značajka dubrovačke politike bilo je izbjegavanje sukoba u međunarodnim odnosima. Njezini su političari čvrstom i dostojanstvenom razboritošću nastojali što više izbjegavati razmirice i ratove sa svojim moćnim susjedima, povjeravajući sigurnost svojih granica ne broju i krvi svojih vojnika, nego znoju i umješnosti svojih diplomata.“³⁷

³⁷Razzi, *Povijest Dubrovnika*, 231.

7. PITANJE SUVERENOSTI DUBROVAČKE REPUBLIKE

Jedno od pitanja koje se problematizira tijekom istraživanja povijesti Dubrovnika je ono suvereniteta tijekom isplaćivanja novčanih obveza koje je imao prema drugim državama. Ovo pitanje problematizira određenje Dubrovnika kao Republike ili grada-države, vazalne ili tributarne države. Zašto se Dubrovačka Republika ne može smatrati vazalnom republikom? Prema Gamulin, teritorij Dubrovačke Republike se s godinama širio, ali je teritorij direktno pripadao Republici, nikome drugom. Vazalne države s vremenom stječu samostalnost, dok se Dubrovnik postepeno razvijao od komune sve do republike. Kada je riječ o plaćanju danka Osmanskom Carstvu što u pravilu državu automatski čini vazalnom, Dubrovnik je danak plaćao kako bi dobio pravo trgovanja te očuvao mir, ali osim toga Osmansko Carstvo nije imalo nikakvu kontrolu nad područjem Republike. Zadnji i vjerojatno najveći argument toga da nije riječ o vazalnoj državi je postojanje diplomata, konzula i poslanika koji su zastupali svoju republiku u drugim državama, što ne bi bila situacija da je riječ o vazalstvu. Ujedno, postojanje vlasti koja nije bila marionetska te je odlučivala o unutrašnjoj i vanjskoj politici Republike jasno ukazuje da nitko drugi nije imao vlast nad njome. Uz sve navedeno, Dubrovačka Republika je bila međunarodno priznata država od tadašnjih svjetskih sila poput Osmanskog Carstva, Austrije i Ugarske, Francuske, Španjolske i Rusije.³⁸ S obzirom na malen teritorij Dubrovačke Republike koji je ujedno i ograničio obrambene snage, bilo je puno važnije održavati mir te pregovarati s drugim većim i moćnijim državama koje su Republiku okruživale. Realna situacija je bila da je isplativije plaćati danak za mir i trgovinu i to na bilo koji način nije ponižavalo Republiku ili ugrožavalo njezin suverenitet.³⁹

Jasno je da je kroz svoju povijest Dubrovnik imao veće ili manje obveze prema državama koje su službeno bile njegove zaštitnice. Ukratko, kroz razvijeni i kasni srednji vijek Dubrovnik je imao definirane granice, unutarnje i vanjsko uređenje vlasti, razvijenu trgovinu koja je donosila bogatstvo i moć. Posljedično tome, kako je Dubrovnik smatrao da je korisno održavati prijateljske veze s drugim državama tako su i ostale u Dubrovniku vidjele izrazito bogatog partnera koji zasigurno neće krenuti u osvajačke pohode na njih. Suverenitet Republike nije bio ugrožen jer su ju mnoge druge države priznavale sve do njezinog pada 1808. godine.

³⁸Gamulin, „Dubrovačka Republika“, 66-67.

³⁹Isto, 74.

8. ZAKLJUČAK

Razvoju Dubrovnika je uvelike pomogao njegov položaj na obali Jadranskog mora. Ujedno zato su mnoge zemlje željele ili imati vlast nad njim ili biti u dobrim trgovačkim odnosima. Na početku srednjega vijeka, Bizant koji je Dubrovniku ostavio dovoljnu slobodu da se samostalno razvija. Zatim Venecija kojoj je jedini cilj postao imati vlast nad teritorijem koji nikako ne smije postati moćniji od nje same. Sljedeća je vrhovna vlast ugarskog kralja koji je također kao i Bizant omogućio razvoj Dubrovnika prvenstveno kroz mogućnost proglašenja neutralnosti i slobodne trgovine čak i s neprijateljima Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva. Na kraju zaštitu Dubrovniku pružaju Osmanlije sve do propasti Republike, kao i Sveta Stolica koja je oduvijek bila vjerni zaštitnik male katoličke države. Osim bogate države, Dubrovčani su se ponosili i kvalitetnim unutarnjim uređenjem vlasti. Sve odluke koje je vlast Dubrovnika donosila nikako nisu bile djelo jedne osobe, već više njih na različitim funkcijama. Primarni ciljevi su uvijek bili očuvanje ugleda države te interesi javnosti.

Osim trgovine koja je bila jedno od glavnih zanimanja stanovništva te je Dubrovniku donosila velike svote novca, ponos države bio je i u vještoj diplomaciji. Kao što je u vanjskoj politici često pokušavano osigurati što bolje uvjete s drugim državama, tako je i u unutrašnjoj politici cilj institucija vlasti bio osigurati što kvalitetnije i bolje uvjete života i rada za sve stanovnike jer gotovo niti jedno pitanje nije bilo toliko važno da bi se ispred njega stavile privatne potrebe pa tek onda javne.

Dubrovačka Republika, iako teritorijalno malena, kroz razvijeni i kasni srednji vijek je više puta dokazala da uspješno može konkurirati i većim državama od nje same. Također je kroz svoju povijest pokazala da se moć i bogatstvo ne moraju ostvariti samo osvajačkim ratovima, već da se utjecaj može ostvariti civiliziranijim putem pregovaranja. Upravo zbog iznimno razvijene diplomacije stanovnici Dubrovnika dobili su priliku drastično mijenjati svoje živote nabolje. Dubrovnik je do danas ostao upamćen kao samostalna i autonomna Republika s jednom od najjačih diplomatskih službi koja je omogućila opstanak Republike do početka 19. stoljeća.

9. POPIS LITERATURE

1. Bašić, Đivo. „Pomorstvo Dubrovnika od XII. do početka XX. stoljeća“. *Pomorski zbornik* 44 (2006); 139-177. Pristup ostvaren 25.VIII. 2023., <https://hrcak.srce.hr/52130>
2. Berković, Svjetlan. „Vanjska politika Dubrovačke Republike (primjer međunarodne suradnje i diplomatske vještine)“. *Politička misao* 46 (2009): 203-220. Pristup ostvaren 25.VIII. 2023., <https://hrcak.srce.hr/55178>
3. „Dubrovačka Republika“, *Hrvatska enciklopedija*, pristup ostvaren 1. IX. 2023., <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16442>
4. Foretić, Vinko. *Povijest Dubrovnika do 1808. Od osnutka do 1526.*, sv. 1. Zagreb: Fortuna, 2019.
5. Gamulin, Bruna. „Dubrovačka Republika: Međunarodnopravni subjektivitet i diplomatski i konzularni odnosi“. *Pravnik* 49 (2016): 57-76. Pristup ostvaren 3. IX. 2023., <https://hrcak.srce.hr/158753>
6. Grafenauer, Bogo; Perović, Dušan i Šidak Jaroslav. *Historija naroda Jugoslavije*, sv. 1. Zagreb: Školska knjiga, 1953.
7. Harris, Robin. *Dubrovnik. A History*. London: SAQI, 2003.
8. „Ivan Ravenjanin“, *Hrvatski bibliografski leksikon*, pristup ostvaren 17. IX. 2023., <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=104>
9. Kunčević, Lovro. *Mit o Dubrovniku: diskursi o identitetu renesansnoga grada*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2015.
10. Lučić, Josip. *Dubrovačke teme*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1991.
11. Mitić, Ilija. *Dubrovačka država u međunarodnoj zajednici*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 2004.
12. Ravančić, Gordan. *Život u krčmama srednjovjekovnog Dubrovnika*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest; Dom i svijet, 2001.
13. Razzi, Serafino. *Povijest Dubrovnika*. Preveli Iva Grgić i Stjepan Krasić. Dubrovnik: Matice hrvatska - Ogranak Dubrovnik, 2011.

14. Stulli, Bernard. *Studije iz povijesti Dubrovnika*. Zagreb: Konzor, 2001.
15. „Zrcalo dubrovačke povijesti“, *Državni arhiv u Dubrovniku*, pristup ostvaren 1. IX. 2023., <https://dad.hr/zrcalo-dubrovacke-povijesti/>